

Олеся Авраменко
кандидат мистецтвознавства,
завідувач відділу візуальних практик,
Інститут проблем сучасного мистецтва
НАМ України

Olesya Avramenko
PhD in art history,
head of the department of visual practices,
Modern Art Research Institute
of National Academy of Arts of Ukraine

olavra@ukr.net orcid.org/0000-0001-8115-8923

ІВАН ПРИХОДЬКО — ОСТАННІЙ З ІСТИННО НАРОДНИХ СІЛЬСЬКИХ МИТЦІВ

IVAN PRYKHODKO — THE LAST OF THE TRULY FOLK VILLAGE ARTISTS

Анотація. У статті досліджується індивідуальний стиль, художня мова і творчість народного художника Івана Приходька. Зроблене це на підставі докладного аналізу творчого доробку і виставкових експозицій митця, низки інтерв'ю з ним та вивчення непростих життєвих колізій народного майстра. Творчість Івана Приходька розглянута в контексті політичних і соціальних змін у суспільстві протягом його життя, а також у світлі побутування народних традицій у фольклорі та мистецтві.

Ключові слова: народне мистецтво, розписи, дерев'яна скульптура, витоки, традиції, педагогіка.

Постановка проблеми. Історія сучасного українського мистецтва складається творчими долями усіх митців, що працюють на цих теренах, втім, є особистості, доробок яких виростає у непересічне явище і впливає на культурні зрушення в цілому.

Метою статті є аналіз творчого доробку непересічного художника з народу, свого роду «останнього з могикан», Івана Приходька, котрий малює наївні картини й вирізьблює з дерева скульптуру та дитячі іграшки, концентруючи у власному доробку багатотисячолітні народні традиції.

Завдання дослідження — уточнення картини українського народного мистецтва періоду 1970–2020-х років й консолідація та аналіз доробку художника.

Викладення матеріалу. Роздумуючи над долею і життєвим шляхом народного майстра Івана Приходька, все більше переконуюсь в тому, що талант — непростий дар, котрий завжди вимагає високого служіння й певної аскези. Спершу володар дару має служити собі — плекаючи той дар і вирощуючи, аби згодом — разом із ним служити світові. Притому люди, особливо найближчі, можуть того служіння і не потребувати, навіть не розуміти. Щоб на селі стати не просто майстром, ремісником, а справжнім художником будь-якого спрямування і таланту, треба мати неабияку силу духу та снагу. Такі митці стають аскетами, часто самітниками, відлюдниками незалежно від душевних прагнень і товариського характеру. І це завжди жорстке випробування для них і для близьких людей. Найвідоміші українські сільські художники-самоуки 20 століття — Катерина Білокур та Марія Примаченко — непересічні й стражденні натури, які, попри тиск і протидію обставин та близьких людей, ішли

своїм надскладним шляхом до блискучої творчої реалізації, — є яскравим прикладом подвижництва щодо втілення таланту і вірності собі та своєму призначенню.

Народний майстер Іван Приходько йшов до усвідомлення своєї життєвої місії нешвидко, втім наполегливо. Але й він не оминув непорозумінь та обструкцій за свій свідомий вибір від близьких та односельців, тобто соціального середовища. Іван Приходько, хоч із дитинства не уникав сільської роботи, й майстер був на всі руки, але вільну хвилину витрачав не на відпочинок або покращення сімейного благоустрою, а на ... творчість. Тому, напевне, і сімейне життя не склалося, і в селі має славу дивака. Чому ж характер художника, зосередженого на власній творчості, рідні здебільшого вважають поганим? Для розуміння феномена треба знати, що така зосередженість не передбачає його максимальної долученості до побутових справ. Митець вимушений ігнорувати їх, аби мати час та енергію для творчості. Пересічна людина того не розуміє, особливо коли художні твори, на відміну від ужиткових, грошей не приносять. Навіть сучасне село 21 століття ментально не готове з повагою приймати талановитих відлюдників на кшталт Івана Приходька. Саме тому, лише маючи сильний характер, художник-самоук, залюблений у природу й художню творчість, може втілити у життя власні прагнення, не тікаючи з села. Однак і досі, як і в давнину, це вартує йому дорогого — душевного ладу, здоров'я, нерідко безпеки...

Творчість Івана Приходька світоглядно закорінена у глибини праукраїнських і навіть праслов'янських уявлень про світ. У ній закодовані первісні образи космосу, сонця, зірок, землі та їхня взаємодія. Виразно проходить думка про важли-

вість і єдність усього живого. У творах відображено ставлення української душі до важливих філософських категорій. Іван Приходько нагадує кобзаря, який складає думи про минуле й сьогодні, такі важливі для нас теперішніх й тим паче — для майбуття.

Напевно, не буває непересічного митця, чия траєкторія творчого прояву, а з тим і життя, були б традиційними та передбачуваними. Доля кожного видатного художника не схожа на жодну іншу і водночас ниткою незвичайної харизми поєднана з усіма. Іван Приходько — чи не останній персонаж з істинно народних українських художників: найвісних і мудрих митців-самоуків. Він народився 17 вересня 1939 року в Україні, у колись козацькому селі Дударків Бориспільського району Київської області.

Артистизм і творчість його натури проявлялися змалечку на кожному кроці. Намалювати вугіллям на припічку корову або вербу було для малого Івана справою природною. Тож перші малярські спроби юного художника були, як водиться споконвіків, на «полотні» вибіленої стіни чи печі й навіть на долівці. Це були ті самі елементи, з яких складаються його картини й тепер — сонця, квіти, птахи..., особливо любив малювати півників: «Малювання було для мене свято зі свят». Батька Василя втратив рано — загинув на полях Другої світової війни. Німецька окупація, власне, для нього минула безболісно, бо надто малим був, а мати й бабусина любов захистили від можливих душевних травм та й просто від загибелі. А от лютий голод 1947 року запам'ятали добре, особливо радість від тої великої мерзлої картоплини, знайденої у полі. Потім, дорослим, Іван Приходько намалює картину із назвою «Мої колоски» (1997). Пережили післявоєнний голод, почали рухатися по життю далі. Іванова золота мама Галина, у дівочтві Трикоз, була не лише милою жінкою, а й натурою творчо обдарованою — красу довколишнього світу бачила виразно. Тому синові дитячі невмілі малюванки сприймала за належне й не сварила малого, заблюючи стіни. Натомість вчила свого Іванка дивитися довкруг уважно й тримати душу відкритою красі — дереву, що розпускає бруньки, квітці, що визирнула із землі, довгокосій дівчині, вправно укладеній солом'яній стрісі, гарно складеним дровам, привільно зростаючим вербам... А хлопець років у дев'ять узяв лозу, шкіру kota та змайстрував бубна й опинявся з цим шаманським інструментом там, де чув гармонь. Завжди з ним почувався потрібним: «Чую десь весілля, музики грають, а ритму не вистачає, то я за бубон, і тут як тут, вибиваю». Землю й усе, що з нею пов'язане — своє життя на ній, роботу селянина — Іван Приходько щиро любив змалечку, був беручий і цікавий до всякого діла. А коли маленьким випасав худобу на полях, то «все дивився в той бік, де сходить сонце. Думав, як би піти пішки, далеко так, дальше за своє село і побачити художника. Думав, що художники — то тільки у великих містах. Що це за люди такі — художники?...» А сам вирізував іграшки з дерева, зокрема шаблі для дитячих боїв. До нього стояла черга однолітків за «зброєю». Підростав і ще вправнішим ставав: «Сани робив — найкращі полози з акації — пливуть вони, як металеві. Меблі робив без гвіздків, ворота дідові зробив — великі справжні ворота».

Згодом його розуміння природи дерева стало у пригоді, коли впритул щільно зайнявся дерев'яною скульптурою.

У 1957-му на три роки його забрали до лав Радянської Армії на строкову службу. Іван Приходько був сільський хлопець — роботязкий, здоровий, цікавий до життя й усього нового — завдяки своїй позитивності поставився до цього факту як до захоплюючої пригоди. Служити потрапив аж на Урал, до Пермі (щойно до його приїзду цьому місту повернули стару назву, а з 1940 по 1957 воно мало ймення Молотов на честь російського революціонера і радянського політичного, державного та партійного діяча 20 століття). Коли звільнився зі служби, поїхав додому, на село. Оговтався, озирнувся і зрозумів, що роботи, достойної його рук і милої серцю, в колгоспі для нього немає.

Тому, погостювавши в рідному домі, відпочивши, вирішив пристати на пропозицію з Пермі: повернутися у військову частину, де служив, працювати художником-оформлювачем. Втім, повернувшись до Росії, у військовій частині довго не затримався — посаду художника швидко скоротили. Тоді подався працювати на Пермський пороховий завод — влаштувався апаратником 6-ї майстерні. «Вироби різні, ракети треба було піскоструїти, от цим і займався». Але найбільше молодий робітник славився тим, що оформлював колони демонстрацій трудящих свого заводу на травневі та жовтневі свята: «Директор заводу мене поважав, розумів, що вмій щось більше за простого столяра чи піскоструйника, і красу відчував». Тож наочна агітація Пермського військового заводу 1960-х років була в руках самодіяльного художника з українського села Дударків Івана Приходька.

Став брати участь у художніх виставках самодіяльних митців. У будинку культури відвідував гурток із різьблення по дереву, а ще, окрім різьблення і розпису тарелей, навчився чеканити на міді та алюмінії. Чеканкою оволодів так майстерно, що його твори по металу «Оленка» і «Материнство», а також вироби з дерева потрапили на першу в житті Івана виставку в місті Перм.

За тих часів це була розвинена державна практика — підтримувати творчі амбіції непрофесіоналів. Пропагандистська складова держави передбачала демонстрацію творчого руху народних мас і їхнього волевиявлення (тобто прославлення пануючої системи) через творчість. Втім, з народними і самодіяльними майстрами не завжди вдавалося добитися ідеологічно правильних творів. Хоча портрет Леніна знаходимо і в карбувальному доробку Івана Приходька поруч із милими серцю мотивами любові та природи.

Побачивши інтерес до своїх робіт, Іван став цікавитися декоративно-прикладним, народним і професійним мистецтвом Уралу. Маючи легку, непосидючу натуру, був цікавий до всього: об'їздив околиці Пермі, сусідні села. Мандрував пароплавом по Камі. Полубив колекцію пермської дерев'яної скульптури, яку умовно називають «Пермські боги», і уважно придивлявся у тамтешніх селах до того, як працює народ із деревом. А ще захоплено дивувався уральським самоцвітам, цікавився технікою різьблення по каменю.

Пермська дерев'яна храмова скульптура, що

розповсюдилася територією Пермського краю в XVII–XIX століттях, унікальна тим, що хоч і була мистецтвом східно-християнським, по суті зберегла виразні риси язичницької культури із незбагненим впливом західноєвропейського бароко. Іван Приходько виріс в умовах традиційної сільської, багато століть православної культури. Радянська влада виховувала його атеїстом, та за натурою, неусвідомлено, не сповідуючи жодної віри, люблячи Природу синівською любов'ю, він у власній творчості проявлявся як язичник, стихійний пантеїст. Чи не через те невикорінена традиція народів Уралу вирізати з дерева язичницьких ідолів відбилася у вирізуванні християнських святих дуже імпонувала Іванові Приходьку. Звісно, тут міг долучитися ще й вплив католицької християнської традиції прикрашати храми скульптурою, інформація про яку дісталася глибин Уралу.

А ще він уважно роздивлявся зібрані в музеях колекції античної кераміки, мистецтва Давнього Єгипту, ужиткового мистецтва Японії, Індії, Китаю та збірку старовинних виробів, виконаних у так званому пермському звіриному стилі. Саме ці стародавні вирізьблені звірі на бивнях та камені нагадали Іванові древню сокирку з оленячого рогу, що її знайшла у Дударковім його кума Оля Приходько. Вона одного разу рвала лепеху в урочищі у плаву, в центрі села, і витягла дивної форми із рисунками ніби «камінь», за який зачепився корінь лепехи. Принесла додому. Діти гралися, впустили, розбили навіл, одну частину загубили. Але друга, що збереглася, і певний час притискала кришку діжечки з квашеною капустою, потрапивши на очі професійним археологам, засвідчила давність культури пересічного українського села в центрі країни, й тепер зберігається в Державному історичному музеї України. Надзвичайно цікава й цінна ця сокирка з рогу оленя не лише щедрим оздобленням — з одного боку змальоване дерево й звірі, з іншого — жіночу фігуру, а й тим, що була ритуальною. Спеціалісти пояснюють: таке дерево віддавна символізує життя, а жіноча фігура є символом родючості всього живого. Згодом ми знайдемо відгомін цих образів та символів у творчості Івана Приходька.

Він вирізьбив із дерева композицію «Закохані». Цю роботу взяли не лише на обласну виставку народних і самодіяльних художників у Пермі, а й недовзі відправили на Всесоюзну виставку до Москви. Щасливий Іван узяв відпустку, поїхав туди також — дуже пишався таким визнанням. Уважно подивився експозицію. Погляд зупинився на яскравих картинах із фантастичними звірами — тоді вперше побачив роботи Марії Примаченко: «І я запалився. Вони були мені такими рідними, що навіть подумав, що то з мого села, бо в нас жили Примаченки. Настільки полюбив роботи Примаченко, що думав про неї повсякчас, все хотів зрозуміти, як вона їх робить». Одружилися з Надією Михайлівною, а 1968 року народився син Дмитро. Все складалося добре, і сім'я вже була, і на заводі повагу мав. Але Івана Приходька «така туга заїла, що якби ноги втратив, то й на колінах би приповз, все одно повернувся б в Україну». Тому 1971 року Іван Приходько вже назавжди повернувся додому в село Дударків.

Пішов у Бориспіль працювати на автобазу. Ху-

дожники завжди були потрібні для створення наочної агітації, рекламних плакатів, інформаційних повідомлень тощо. Довелося і машини фарбувати також. У колгоспі дізналися, що свій селчанин десь у Борисполі художником, то й запропонували бути художником у колгоспі на зарплаті. Щоправда, як тоді водилося, оформили столяром у будівельній бригаді. Працював столяром і малював. Чеканки робив. Збереглася до сьогодні оця зворушлива образно-узагальнена — композиція «Сім'я».

Під враженням від поїздки до Москви на Всесоюзну виставку народного мистецтва та участі в ній Іван Приходько щовільної хвилини рисував. У вихідні їздив до Києва — до Київського обласного центру народної творчості. Там була експериментальна студія народного мистецтва. Лекції читали Григорій Местечкін, Нарцис Кочережко, Лідія Орел... Це була важлива для нього наука і доленосна зустріч, яка потім переросла в дружбу і співпрацю з Григорієм Местечкіним. Саме завдяки мистецтвознавцю він пізнавав творчість видатних майстрів київської школи монументального розпису. Багато дізнався про митців-шестидесятників, про принципи живопису художника-монументаліста Григорія Синиці, й про доробок та долю бойчуків.

По суті, доленосною стала увага Григорія Местечкіна до молодого селянина, котрий вирізьблював із дерева іграшки, рисував картини на папері.

Саме він порадив Іванові Приходьку наочну агітацію робити в народному стилі. «Коли він мені таке сказав, я прикрасив усе село новими плакатами, на яких вишивані рушники, фартухи, корови летять на крилах... Це ж легше малювати, аніж оті серпи-молоти, що летять кудись у космос, я їх із журналів перемальовував», — зізнався художник. А ще в народному стилі Іван Приходько став проводити уроки малювання в сільській школі, де навчалися сини. Думаючи про виховання своїх синів, що підростали, та взагалі про виховання дітей та залучення їх до прекрасного, мріяв організувати для них школу народного малювання.

Дізнавшись більше про творчість Марії Примаченко, а згодом і Ганни Собачко, занурившись у їхню естетику, Іван Приходько був вражений їхніми талантами. Марію Примаченко одразу вважав своєю вчителькою, бо її картини виявилися надзвичайно співзвучними його власній картині світу. Саме від її робіт відштовхнувся на своєму подальшому творчому шляху. Але й Ганна Собачко-Шостак вразила своїм доробком і непростою долею. Навіть, дякуючи Григорію Местечкіну, поїхав уклонитися її пам'яті до Підмосков'я. Сильно шкодував, що не знав про неї раніше, коли жив у Росії в Пермі, бо ж міг ще застати мисткиню на початку 1960-х. Її творчість також великою мірою вплинула на формування власного творчого стилю митця.

У непересічних митців переважно не буває узгоджених й зрозумілих загалу життєвих траєкторій. Іван завжди був волелюбним. Над тим, що він українець, а не просто радянська людина і, тим паче, не росіянин чи комі-перм'як, чи башкир або удмурт, — замислився, ще працюючи на Уралі, в Пермі на військовому заводі. Світогляд, ментальність, традиції інших народів його зацікавили, він придивлявся, вивчав, від того на цій величезній

відстані своє, українське, ставало ще ближчим і дорожчим. Й не даремно Іван Приходько зрушив із насидженого у Пермі місця, де була робота, житло й певні перспективи, та й подався із сім'єю додому, в Україну, у Дударків.

За пори так званого застою (1970–1985) в СРСР, до складу якого входила Україна як радянська соціалістична республіка, здавалося, час застиг і перспектив не мав ніхто. Та ось, після 1985-го, коли повмирили ретроградні старі керманічі Радянського Союзу й пішов рух на зміни, почалася «перебудова», й за нею, після путчу 1991 року російських генералів, Україні вдалося відокремитися від тоталітарного Союзу й здобути незалежність. Одним із тих, хто завзято відстоював свободу країни так, як міг — участю у Народному русі, в демонстраціях і мітингах, вголос і сміливо висловлюючи власну думку, а ще своїми картинами та плакатами, — був Іван Приходько.

Він виявився чи не одинаком у своєму селі — і в сприйнятті природи, і у впевненості необхідності творчості для кожної людини, і в питаннях справедливості та честі. Втім, у нього з'явилися молоді друзі й прихильники та поціновувачі в Києві. Зацікавилися його роботами, життям, світоглядом. Поет і громадський діяч Борис Олійник був щиро захоплений творчістю майстра: «Ця людина творить добро, матеріалізуючи вічні цінності народної душі, які не піддаються кон'юктурі та комерціалізації — цьому «Чорнобилу», в котрому відбивається наш духовний тягар. У його картинах вгадується щось правдиве, непересічне. «Це — від землі, і це — наше багатство», — казав він.

У селі Івана Приходька і досі називають — Іван-художник. Він справді народний художник, той, хто піднімається з гушавини народу, із села. По суті — самодіяльний і сміливий, закоханий у процес творчості й без цього процесу вже існувати не може, як не може людина не дихати. Спілкуючись з дітьми, Іван Приходько відчув свій педагогічний хист: «Малювати треба для того, щоб жити! Фантазія дитяча, то велика цінність! Головне — не зупиняти! Де діти не малюють, там мертвечина! Художник — це носій добра, носій краси!». Іван Приходько переконаний, що істина не ховається від людини: вона тут, на поверхні, близько, розчакнена для кожного, але чомусь не кожний бачить, знає-відчуває-розуміє. Ніби боїться цього. І ось народний митець із простою наївністю оповідає про неї. Він певен, що саме діти — ті, хто ще незамуленим поглядом і душею зможуть зрозуміти і... стати щасливими. І він промовляє до них дуже простими формами й лагідно, ніби притишує ритми сьогодення. «Ти повинен уміти в картину вдихнути енергетику своєї душі. Коли робиш мистецтво, то йдеш у поле і черпаєш з природи, які повинні квіти бути, якою вода, якими дерева, якою осока, яким очерет. Ти відчуваєш, і тоді тільки можеш правду намалювати, тоді тільки може бути цікавою картина чи виріб». Ось такий прекрасний реалізм народного художника, для якого правда життя полягає не у фотографічній точності змалюваного об'єкта.

Природа українського народного мистецтва має власний голос і неповторне звучання. Своєрідна художня манера Івана Приходька тримається на міцному підґрунті, утвореному роботами народ-

них майстрів попередніх поколінь. Здається, що Іван Приходько — останній з могікан, хто щиро й автентично архаїчний — не награно, а природно. Він ніби місію несе, завдання виконує: зібрати воедино в «тіло» власної творчості енергію, на жаль, згасаючого вогню, яким дихає народна творчість споконвіків, поєднуючи пристрасть творення із мінімалізмом та практичністю її реалізації.

Втілювалася народна творчість здебільшого у вишивці, різьбленому декорі домашнього начиння, розписі посуду, печі, хат, писанок. Причому розпис хат був — подібним до малюнків на піску, перед тим як набіжить наступна хвиля, — недовговічним і переважно медитативно-настроявим. Щоправда, «хвиля», котра стирала хатні малюнки, накочувалася рідше — пару разів на рік: на Великдень та, бувало, перед Різдом. Окрім декоративного, власне, прикрашання, розписи мали й захисне значення. Часто-густо це був різновид такої собі абстракції, що умовно оповідала про всесвіт, зберігаючи інформацію у візерунках вишиваних сорочок, рушників, у хатніх розписах. Наратив же віднаходимо в іконах, які нерідко також писали народні майстри, або у народних картинах, в яких образ козака Мамаєв був і улюбленим, і поширеним, і надзвичайно різноманітним. Інформацію про явище народних картин зі знаним в Україні козарлюгою чудово акумулював непересічний український письменник Олександр Ільченко у химерному романі «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамаєв і Чужа молодиця». Іван Приходько низкою своїх картин ніби продовжує літературну оповідь письменника новітньою візуалізацією козакалицяря. Привабливість й узагальненість народних орнаментів, укупі з відмовою від зайвої оповідності, концентрували в декорованих таким чином ужиткових речах особливу наповненість смислами і красу. Ось саме цю енергію, уловлену в лаконічні форми символічних композицій з дуже стриманим наративом, й транслиують твори Івана Приходька.

Той світ, де час тягнувся поволі, а люди жили за ритмами сонця без штучного освітлення електрики, а інформацію зі Всесвіту зчитували без Інтернету, вже остаточно згорнувся, ніби свитки, котрі за легендами згортають ангели наприкінці часів. Іван Приходько — той умоглядний ангел, що акцентує на завершенні цих часів, утім не зникненні, натомість плеканні, збереженні та вкоріненні у пам'яті нащадків того прекрасного й глибокого, що було надбано народом. Не даремно ж він так любить працювати із дітьми, навчає висловлюватися просто про непросте — життя, природу, любов, звитягу, всесвіт, Україну. Митцем сконцентрована достота творча сила народу й втілена у невибagliві, на перший погляд наївні, а насправді повні мудрості мальовки та дерев'яні скульптурні фігурки.

Зв'язок його творчості з витоками найдавнішої культури рідної землі був просто вроджений: пуповиною пов'язаний з трипільцями. Ця підсвідома, не перетята нічим причетність живить його творчість чистою енергією дитинного природного світовідчуття. Адже Іван Приходько таке дитя полів і лук, котре інформацію космосу бере напряму, без перешкод або тлумачів. Сприймає світ цілісним і неподільним. Роздивившись уважно квітку, усі її

дрібниці та тонкощі, потім змальовує її узагальнено й цілісно, навіть монументально. Так, що глядач розуміє: ця квітка всотала у себе енергію всіх квітів й уособлює узагальнений символ цвітіння. А тема візуальної пластики прадавньої так званої культури Трипільля виявилася для Івана Приходька несподівано не лише близькою територіально, а й співмірною його душі за світовідчуттям. «Я вивчаю зараз Трипільля. Читаю про це багато: що воно таке, що то за посуд, що за малюнки. У зображених лініях я знаходжу сонце, землю, колоски — і все у таких ритмах, що аж за душу шкребе. А жінки які красиві були, які поставні! Колись люди були ближчими до природи, не гули у них над головами, оті машини — комп'ютери, мобілки...» З роздумами про міфи і правду щодо цієї давньої культури, із вивченням зразків збережених артефактів до художника приходять розуміння про неперервний зв'язок образів давньотрипільських і його власних жінок-красунь у народних строях біля Дерева життя, або ж і таких, що самі стають Деревом життя. Під враженням впізнаного він створює узагальнені зображення, що є омажем трипільським богиням.

«Артемівська трагедія» (1996) — образотворча реакція митця на страшну історію нелюдського вбивства полонених українців у соляній шахті Донецька за часів Другої світової війни. Художник оплакує загиблих, змальовуючи в центрі композиції заляклу на чорному тлі жіночу постать у народному вбранні. Обличчя її — суцільні гірко розчакнуті у глибокі очі. Над головою — тьмяна квітка червоного сонця. Повз неї летять у небо, щільно огортаючи-овіваючи тужливу постать холодним вітром крил й німого голосіння, лелеки-душі закатованих. Образ створено виразний, навіть болючий. Не виникає жодного сумніву щодо гіркої жалоби: лелеки-душі з «вишиваними» білими крилами вилітають із людських тіл. А між ними парять лаврові вінки слави і пам'яті, що такі схожі на траурні. Ритмічно витримана лаконічна композиція — стримана й надзвичайно емна за символами та образним висловом, схожа на сумну думу, яку журливо виводить край битого шляху сліпий кобзар.

Принагідно варто придивитися, до якого плану композицій найчастіше звертається художник. Виявляється, що це низка сильних, архетипово організованих побудов, основаних на широко відомих пісенних або міфологічних образах, які завдяки силі та глибині зрозумілі та впливові й досі. Йдеться про одвічне й пісенне «Дерево життя», «Козака Мамая», «Жар Птаха», «Берегиню», сюжети народного життя — «Весілля», «Уродини»... Майстер перетворює життєві побутові ситуації на емоційні оповідання настільки узагальненого характеру, настільки абстраговано, що вони межують з видовим ритуальних таїнств. Таким чином Іван Приходько своїми картинами надзвичайно чутливо й проникливо транслює переосмислені й перетворені власним серцем глибинні вібрації творчих висловлювань народу. Здається на перший погляд, що такі картини суть звернення лише до дитини. Втім, справді, це звертання до найчистішої часточки людської душі — дитинної, незамуленої, відкритої космосу й щиро реагуючої на прекрасне. Викорис-

товуючи традиційні народні орнаменти, властиві його краю, Іван Приходько не повторює, не цитує їх, а ніби переповідає, наповнюючи їх уже власним досвідом та емоціями. Обертає візерунки на своєрідні тексти, що сполучаються з наївним наративом зображень і ллються пісенною оповіддю, демонструючи тим самим природну синтетичну цілісність народного сприйняття світу та мислення. Так просто й водночас сильно звучать його композиції і нерідко уражають, навіть, буває, ранять, пробиваючись до світлих чистих озер щирості й чутливості кожної душі.

Його художній код можна б означити як власний, але наважуся назвати народним. Тут, окрім індивідуального, все ж переважає узагальнене народне світобачення та прийняття. Твори митця настільки концентровані й абстраговані, що вже й переросли такий ніби добре упізнаваний канон народних мистецьких традицій. Пропустивши традиційні образи через власну натуру, її неповторність і неповторюваність, Іван Приходько вивів свої яскраві мальованки на новий рівень, де споконвічне, щире прозирає силою творчої енергії. Найбільше Івана Приходька тягне до симетричної врівноваженої композиції, що корелюється з композиціями вишивок на рушниках. Утім, митця не вабить орнамент як такий, тим паче його деталізація. Він прагне змалювати явище так, щоб саме зображення стало подібним на орнамент, органічною частиною цілого, втім, котре за потреби може існувати й самостійно. Композиційні рішення митця легко стають виразним рапортом, готовим утворити химерний візерунок, ніби відтворюючи тим самим «материнську мову» українського народного мистецтва. «Мої роботи — жито, яким би я хотів засіяти людські душі, аби вони подобришали, повернулися до пракоренів, до матінки-природи... Для мене кожний день — як день народження».

Звірі, риби, птахи Івана Приходька, на відміну від подібних образів його уможливленої вчительки Марії Примаченко, олюднені недеталізовано, а узагальнено-поетично. Митець спирається на пісенний фольклор, казки, легенди, повір'я, втім трансформує їх у своїй уяві в очуднені, монументальні зображення. Такі образи казкових звірів виступають своєрідним синтезом досвіду багатьох поколінь народних художників. У них проявлене рідкісне уміння автора відмовитися від зайвого, зосередити, зібрати в жмут найважливіше й надати цьому лаконічної виразної форми. Отримуємо незбагненний сплав знаного й інтуїтивно зрозумілого, ясно висловленого й підсвідомо притлумленого поетичного світовідчуття. Химерність цих персонажів яскрава і радісна, ніколи не лячна. Специфіка відбору майстром головного, міра узагальнення малюнка — перегукується з образною структурою фольклору. Зображення тісно пов'язані з естетичними й морально-етичними народними уявленнями.

Урочиста симетрична композиція «Козацтво» звучить парадним маршем, де на конях гарцюють запорізькі козаки, підносячи до неба українські прапори, схрещені з бунчуками — символом гетьманської влади. Сині птахи з золотими крилами, посланцями примхливої Слави, тріпочуть над їхніми головами. Знамена так схрещені, що пород-

Козацтво. 1990-ті. Кольоровий папір, гуаш

жують повноквітний знак природних стихій. І над усім цим у центрі веселим колесом крутиться сонце. Під ногами ж коней — чарівні квіти, такі схожі на цвіт папороті. А сині квіти, що вибухають жмутами, повними золотих колосків, нагадують факели й бунчуки одночасно. Насичена, втім, не перевантажена композиція — ціла оповідь про звичайну історію України.

До такої щирої повноти захопленого погляду справжнього наїву нерідко приходили й митці з академічною освітою, реалістичними засадами у сприйнятті світу та його художнього відтворення. Наприклад, сила образів і форма низки картин Тетяни Яблонської 1960-х років певною мірою перегукується зі світовисловленням Івана Приходька сьогодні. Згадаймо, її полотна «Літо» (1967), «Колиска» (1968), «Насіння» (1969) тощо написані «...дуже соковито, сміливо, вільно. І страшенно подитячому безпосередньо». Так, це слова самої Тетяни Нилівни Яблонської із її «Щоденників. Спогадів. Роздумів». Але вона мала на увазі не свої полотна й не мальованки наївного митця, а твори титанів венеційської школи Тьєполо, Тінторетто, Тіціана, Веронезе. В цьому суть найсильніших вражень від художніх творів — не поверхнева, натомість глибинна сила переданого у творі почуття. У тих же замітках мисткині згадує, що «дитяча безпосередність — найсильніше в мистецтві».

Розглядаючи картини, переживаємо первинну радість відкриття й упізнавання. Їхня щиросердність — віддзеркалення природи самого автора, зверненого до себе в дитинстві. Так звертається він до кожної дитини, що робить перші кроки, водночас й до самісінького осердя душі вже дорослої людини, яка, буває мимоволі, знаходить у собі ту іскру, той вогник щирого захвату світом і впевненості в безмежному щасті, що його дає свобода душі. Адже ця дитинна свобода самого Івана Приходька, що тікав з уроків у поле, ніщо інше, як прояв одвічної волелюбності українського народу, відваги його предків — козаків, що жили у селі Дударків, а також творчого світосприйняття, яке було у того першого сільського Дударика, на честь якого існує назва

села — Дударків. Спочатку бачимо загальне, а далі іде доопрацювання за допомогою уяви. Кожен додає свою історію і розвиває її стільки часу, скільки споглядає композицію.

Іван Приходько — природний спонтанний живописець: уміє побачити, що коли лелеки летять проти заходу сонця, їхні крила стають рожевими. А колись, отримавши альбом із творами Анрі Матіса, не міг заспокоїтися — настільки був вражений його творчістю й співзвучністю власної душі знахідкам французького митця. Так само любить великі чисті площини і вміє вселити у них веселу, чисту енергію кольору. Його композиції надзвичайно архітектонічні, вони виглядають готовими ескізами для настінних розписів. Утім, він так і робить — використовує їх у розписах стін власної хати в селі Дударків на Київщині.

Випродукований власний образотворчий вислів Івана Приходька характерний силуетним вирішенням, застосуванням інтенсивних незмішаних барв, частим використанням кольорового яскравого однорідного тла, почерпнутими з давнини формами, оновленими й перетвореними індивідуальністю митця. Лейтмотивом творчості Івана Приходька стає природне прагнення окреслити грань між світом брутальної буденності й чистим сяйвом народного образу. Тому, обираючи лаконізм наївної форми й поетичність висловлення, він чимдалі впевненіше обертає власні твори на знаки й символи. Це при тому, що в них присутня й оповідь — легенда, міф, які прозирають крізь ту лапідарність та декоративність, народжуючи таїнство художнього образу.

Дерев'яна скульптура Івана Приходька не стільки дорогоцінний виріб, скільки творчий жест, що висловлює захват перед простими душевними порухами й виявленням щирих почуттів. Пригадується зайчик з його оповіді, що довірливо пасся у полі поруч заснулого хлопчиська, котрий втік з уроків. Такі прості у нього «Лисичка» або «Олень», чи «Риба — мати Золотої рибки»: «Беру, припустимо, деревину і я вже бачу у цій деревині, який розмір ангела, як крила мають бути поставлені.

Мои колоски. 1997.
Кольоровий папір, гуаш

Весь час треба думати, творити». Максимально спрощені, майже архаїчні силуети фігур все ж пластичні й сповнені м'якого ритму, що сприяють природній грі об'ємів і форм. А самі фігури, дякуючи лаконічності й простоті, органічно втілюють у собі одвічні образи, міфологеми яких асоціюються із космічними. Скульптури, хоч і виконані явно традиційно й спрощено, — наддивовижу сучасні та інформативні. Сферична поверхня об'єктів сповнена руху, почуттів. Творення Івана Приходька ніколи не залишає непогамовна вигадка, сміливість образів, несподіваність рішень, колориту. Це властиве і його дерев'яній іграшці.

У його роботах концентруються народні традиції різьби і розпису по дереву. Він робить акустично-механічні та рухливо-механічні іграшки. Це — калатала, дерчаки, вітрячки, пташки на коліщатках з рухливими крильцями, візки, коники-гойдалки тощо. Іван Приходько виготовляє свої винахідливі й дотепні іграшки із різних порід дерева, перевагу надає м'яким: липі, осиці, тополі, вербі, липціні. Любить вирізувати їх із суцільного шматка дерева. Оздоблює яскравими барвами, проте лаконічно, й нерідко залишає власний колір дерева з видимим малюнком структури деревини. Геометричні розетки або округлі квітки-сонечка, кружальця з листочками, як і в старовинних, присутні в іграшках народного майстра. Поверхню виробів натирає бджолиним воском, тому вони набувають м'якого матового блиску й стають гладенькими. Його іграшки з дерева — легкі, теплі, дуже зручні у грі. Майстер переконаний, що саме такі іграшки правильно розвивають дитину, тому мають бути в кожного малюка. «В дитинстві, вранці, як устану із сонечком, все хочу зробити щось цікаве. Тож став різьбити із дерева іграшки».

Співає Іван Приходько народні пісні й ті, що сам склав, запально б'є в бубна, використовуючи його як окремий акомпануючий інструмент, майстерно утримуючи темп, надаючи виразного колориту та характеру своєму співу. Залучає різноманітні прийоми гри: удари долонею по обручу або шкірі, а також тремоло. А найчастіше користується

невеличкою саморобною трещіткою, що править йому за паличку — звучить весело, бучно. Це так органічно стосовно митця, його життєвої філософії та природного характеру, дуже личить і співмірно усій його постаті. Адже бубон (ще називають рещето) був найпоширенішим ударним інструментом в українській народній музиці. Легкий дерев'яний обідок, обтягнутий з одного боку шкірою, — найпростіша конструкція бубна, відомого в Україні ще за часів Київської Русі. Він супроводжував танцювальну музику, а також входив до складу полкової музики війська Запорізького. Бубон Івана Приходька і дзвенить, і гуде, й дрібно вибиває. Техніка гри індивідуальна, надбана десятиліттями й натхненна артистичною натурою художника. Митець любить свято, товариське спілкування, вміє його влаштувати й наповнити. Граючи на бубні, він ще й ловко грається із цим інструментом — крутить, підкидає догори, а потім — ніби впускає. Глядач лякається, бо бачить, що зараз бубон розіб'ється на друзки. Аж ні — не помічений раніше пшурок утримує його біля самої землі, й інструмент знову в руках музики. А на зляканий зойк глядача він усміхається: «Життя — то цирк. Різнокольоровий. А якщо не кольоровий, то це вже не життя». І поки силишся усвідомити цю сентенцію, вже лунає наступна пісня. Виступ Івана Приходька з бубоном — видовище завжди динамічне, за ним цікаво не лише спостерігати, а й хочеться піти в танок. Енергетика завзятого бубоніста впливає на активність учасників незгірше самого бубна. «Бубон підкреслює весь смак у музиці, додає такту і підказує ногам, що танцювати», — пояснює Іван Приходько, любовно утримуючи в руках свого вірного товариша-бубна. Той бубон, як талісман, змінюючи обід, міняючи шкіру, набуваючи по краях металеві тарілочки-брязкальця, супроводжує його завжди. Він виконує в житті Івана Приходька найрізноманітніші ролі: є не лише музичним, а ще й ледь не терапевтичним інструментом. Подеколи він стихає, трохи вгамовує неймовірну енергію свого власника, або сприяє її вивільненню. Такий собі засіб через транс врівноважити енергію в організмі,

така собі динамічна медитація. «У мене багато віршів», — б'є в бубон та співає Іван Приходько.

Висновки. Напевно, не буває непересічного митця, чій траєкторія творчого прояву, а з тим і життя, були б традиційними та передбачуваними. Доля кожного видатного художника не схожа на жодну з інших і, водночас, ниткою незвичайної харизми поєднана з усіма. Найвиразніший вплив, характерну науку він отримав від трьох геніальних українських народних майстринь. Власне, не від них самих, а завдяки уважному вивченню творів Марії Примаченко, Ганни Собачко-Шостак і Катерини Білокур. Яскраві язичницькі образи фантастичних звірів і птахів створені ним під сильним враженням від картин Марії Примаченко. Втім, на відміну від робіт його натхненниці, «казки» Івана Приходька більш узагальнені, по-чоловічому лаконічно акцентовані й не деталізовані. Ритміко-орнаментальні композиційні рішення більшості його композицій, попри певну статичність чи акцентовану рівноваженість, все ж динамічні, живі, рухливі. Композиції близькі за характером до стінопису. Їхній ритмічний лад тримається на паузах і кольорі, який запалюється завдяки цим інтервалам. У результаті форми надзвичайно цілісно узгоджені одна з одною, а плавкі лінії квіткових візерунків нагадують «уроки» Ганни Собачко-Шостак. Зв'язок його творчості з витоками найдавнішої культури рідної землі, напевне, просто вроджений: пуповиною пов'язаний із трипільцями. Цей підсвідомий, не перетятий нічим зв'язок живить творчість майстра чистою енергією дитинного природного світовідчуття. Наприклад, роздивившись уважно квітку, усі її дрібниці та тонкощі, потім змальовує її узагальнено й цілісно, навіть монументально. Так, що глядач розуміє: ця квітка всотала у себе енергію всіх квітів й уособлює узагальнений символ цвітіння.

Задля можливості працювати художник у 1990-ті купив найстарішу в селі хату, побудовану 1903 року, мріяв створити там музей і художню школу. Вона стала для митця майстернею і житлом. Упродовж 1990–2000-х років Іван Приходько стає відомим в Україні й визнаним серед колег митцем — членом Національної спілки майстрів народного

мистецтва України, отримує звання заслуженого майстра народної творчості України. Стає лауреатом художніх премій ім. Павла Чубинського, Катерини Білокур та Петра Верни. З виходом на пенсію у 1989 році Іван Приходько присвячує дедалі більше часу творчості й спілкуванню з однодумцями. Він не лише бере участь у виставках й експонує власні, а й більше буває на фестивалях, ярмарках народного мистецтва. Цей період життя надзвичайно плідний для митця. Він багато шукає, і його творчий почерк логічно змінюється, розвиваючись. Тематика його творів здається від початку незмінною: фольклорні пісенні образи, сюжети народного життя, орнаментальні мотиви дерева життя, квітів, козацькі думи, птахи, коні, казкові звірі... Але візуально й сутнісно ці образи зазнають змін — набувають смислової глибини, формотворчої виразності й лаконізму. Його творча снага впродовж усього життя — невгамовна. Прикладом слугують не лише картини та скульптури, а й одвічний бубон, з яким він, немов шаман, не розлучається усе життя — з дев'яти школярських років до сьогоднішніх восьмидесяти двох. Ритми звуків цього інструменту, схоже, не лише очищують власний простір митця й підтримують його енергетику, а й нерідко бувають співзвучними ритмам картин. Кожен народний майстер має пізнаваний почерк. Іван Приходько також створив власний стиль, що виявився квінтесенцією характерних знахідок і манер багатьох інших митців. Він ніби увібрав у себе їхню творчість як урок й виріс сам як художник. Його творчий шлях — класичний приклад. Класичний приклад несталості, натомість розвитку традиції. Іван Приходько у своїх роботах неначе вихоплює сутність безкінечного орнаментального руху візерунків вишиванок, тканих рушників, мандрового розпису хат й «полонить» їх у своїх композиціях, а затим стабілізує й перетворює на пам'ятку або омаж певному фольклорному образу, чи навіть народній творчості в цілому. Такий свіжий, проникливий погляд углиб багатівікової культури українського народу видобуває на поверхню й синтезує головне, дуже важливе для самоусвідомлення нації.

Авраменко О. А. Іван Приходько — последний из истинно народных сельских художников

В статье исследуется индивидуальный стиль, художественный язык и творчество народного художника Ивана Приходько. Сделано это на основании подробного анализа творческого наследия и выставочных экспозиций художника, ряда интервью с ним и изучения непростых жизненных коллизий народного мастера. Творчество Ивана Приходько рассмотрено в контексте политических и социальных изменений в обществе на протяжении его жизни, а также в свете бытования народных традиций в фольклоре и искусстве.
Ключевые слова: народное искусство, росписи, деревянная скульптура, истоки, традиции, педагогика.

Avramenko O. O. Ivan Prykhodko — the last of the truly folk village artists

The article examines the individual style, artistic language and work of People's Artist Ivan Prykhodko. This is done on the basis of a detailed analysis of the artist's work and exhibitions, a series of interviews with him and the study of difficult life conflicts of the folk master. Ivan Prykhodko's work is considered in the context of political and social changes in society during his life, as well as in the light of folk traditions in folklore and art.

Keywords: folk art, paintings, wooden sculpture, origins, traditions, pedagogy.